

Eduard Wunderer
A kereszt árnyékában

(Közzétette Dr. Kincses Endre a Confessio 1981/4 számában, aki-
nek egy levél kíséretében Eduárd Wunderer, a német őrmester-
ből lett lelkész önéletrajzi kötetét elküldte.

Részlet Dr. Kincses Endre bevezetőjéből:

„Az elbeszélésekben leírtak megfelelnek a valóságnak. Annyi ki-
igazítást kell csupán tennem, hogy az idő távolsága nyilván el-
mosta az „időt”; emlékezésében márciust ír, holott október volt,
verőfényes ősz, s a két »diakónus« valójában a parókián lévő két
segédlelkész volt: Adorján Gusztáv és Visky Ferenc; ez utóbbi
harmóniumozott. Még annyit, hogy tőlünk nem volt olyan nagy
mértékű a menekülés, bár ő [E. Wunderer], aki főleg a magyar
közigazgatás vezetőivel, a városi kórház orvosaival s olyanokkal
érintkezett, akik hivatalból kollektíve továbbmentek, ilyennek lát-
hatta. Tény az, hogy a távolról menekülők – több székely család
is – valóban előzőnlötték a parókiát (még inkább később a visz-
szaérkezők).

Az is igaz, hogy mi a határhoz közel laktunk, pozitív tájéko-
ztatást nem kapván bizonytalanságban éltünk. A környékből (pl.
Kocsordról, Fábánházáról, Nyírkátáról, Nyírparasznyáról, Nagy-
dobosról, Ópályiból és még sok más helyről) elmentek a lelké-
szek a front elől. Magam a segédlelkészünkkel közösen olvasott
Igéből és együtt tusakodott imádságainkból nyertem határozott
döntést, hogy a gyülekezetben kell maradnom.

Feleségem akkor hordta szíve alatt első gyermekünket, s pil-
lanatnyilag – esetleg későbbi orvosi ellátás szempontjából is –
biztonságosabbnak látszott, hogy a Tiszán át Miskolcra, szüleihez
menjen. (Révész Imre püspök is ezt mondta igeszerűnek: hábo-
rús időkben asszonyokat menteni, férfiaknak helytállni.) Meg kell
még mondanom, hogy a több, mint két hétre beszállásolt német
tiszt E. Wunderer és társa, az őrnagy, igen tapintatos és előzékeny
magatartást tanúsított.”

Részlet E. Wunderer Dr. Kincses Endréhez írott leveléből:

„Azt a feledhetetlen élményt, melyben most már 30 éve az Ön párokiájában, Mátészalkán (úgy hiszem, így hívták) részesültem, a küldött könyv 148-154. lapjain „A kereszt árnyékában” címmel leírtam és azóta gyakran, minden lehető gyülekezeti körben elmondtam, prédikációimban alkalmaztam, és a Stuttgarter Sonntagsblattban (vasárnapi újság) is kinyomtattam. Tehát már sok embernek adott segítséget és erőt, bennem mindig elevenen fog élni, és szemem előtt marad mindenkor. Most végre Önnek is, feleségének is el tudom küldeni ezt a könyvet, melynek olvasásához voltaképpen természetesen Önöknek van legelsősorban joguk. (...) Talán mi akkor, mint két bekvártélyozott ember – bizonyára – rossz benyomást tettünk, de ml éppen „a mi időnk gyermekei” voltunk, és meg is kellett azért bűnhődnünk, hogy annak a Braunauból való tévelygésnek parancsszerű kísértésében álltunk.

Szívből kívánok önnek és családjának áldott új évet, bár mint az elbeszélés mutatja, az áldás nem függhet külső időktől. Az Ön magatartása azokban a napokban mindenesetre sokaknak és nekem is „áldássá” lett.

Az Ön E. Wundererje”)

A front tombolt, s habár a térképet szemlélve még kilométerekre távol kellett hogy legyen, halkan rezegtek a lelkészház ablaktáblái, amelybe társam és én voltunk beszállásolva.

Éjszaka láttuk a villámlásokat s délkeleten egy szüntelen villogást, amely mindig közelebb lopózkodott. Az égen rakéták fénylettek, s a Fő utca kísértetiesen hatott krétafehérségében. A bombák hullottak a kis magyar városkán kívül. Nem volt már érdemes célunk... A német csapatok nagy része siető iramban, őrlő hernyótalpasokkal, üvöltő motorokkal és dübörgő kis orosz lovas kocsikkal átkelt már a folyón, és új védőállásba helyezkedett. Az éjszakai őrség megkísérelte elől az ellenséget, amilyen hozsuzan lehetséges, feltartani. A menekülőknél az áradata - ez a számunkra mindennapi kép: csézák, pompás magyar jukkerekkel, amelyek a nagybirtokosokéi voltak, magasan megrakott társzeke-
rek, beékelt tolongó emberek hátizsákokkal, gyermekkocsikkal,

ládákkal és fiókokkal, és közben hosszú szarvú, sovány szarvasmarhák – a nyomorúságot árasztotta, amely fölött, mint hullámtajték, eltorzult, félénk arcok imbolyogtak, már napok óta hőmpölygött a hídon át a közeli nagyvárosba. Mindnyájunkat fogva tartott az a belőlünk kiirthatatlan tévhit, hogy az orosz seregek folyamát feltartóztatjuk, majd elmerülünk a névtelen tömegben, úgy véltük – ez nyújthatna biztos védelmet.

A mi városkánk üres lett. Közvetlenül előtte tombolt a háború, mögötte pedig fegyverkezett a háború. A helység úgy terült el, mint egy körülzárt szigete a békességnek, ahol reggel a kakasok kukorékoltak, s délben a macskák doromboltak a napon.

De ez csaló nyugalom volt – mindenki sejtette, hogy néhány nap múlva éppen itt fog tombolni a vihar központja.

A fiatal papnének ezekben a félelemmel teljes napokban alig ha akadt ideje elgondolkozni. Menekültek töltötték meg a házat, feküdtek szolonokon, matracokon, szőnyegeken, körös-körül. Beléjük botlott az ember minden lépésekor és minden helyiségben. Az udvaron a szolgálóleány egy óriási láncokon függő főzőüst alatt tüzelt állandóan. Mivel ez márciusi kellemes meleg órát hozott, a lelkészház mögött szabályos tábori élet bontakozott ki.

A félelem már az utolsó menekülő családokat is átmosta a hídon. A szolgálóleány hirtelen eltűnt, és kettőnkön kívül már csak a harminc év körüli lelkész s mintegy évtizeddel fiatalabb felesége és két diakónus lakott a házban. Hogy a mi beszállásolásunk hamarosan véget ér – ez kétségtelen volt.

Amennyire felelős helyzetünkben tehettük, felvilágosítottuk vendéglátóinkat a katasztrofális helyzetről, miközben mindenestre észrevettük, hogy ők sokkal jobban kiismerik magukat, mint mi.

Nemsokára elhatározódott, hogy a következő reggelen egy német „bödönös csille” a lelkésznet átviszi a hídon a rokonaihoz a nagyvárosba. Nehéz szívvel és csak áldott állapotára való tekintettel engedett a mi s a férje állandó sürgetésének. A lelkész azonban – éppen úgy, mint diakónusai – elutasította minden felszólításunkat a menekülésre. Előtártuk, hogy hiszen a gyülekezete – egy kicsiny csoport kivételével – már régen elment a hídon át, de nem találtunk meghallgatásra. Feleségéről és annak bizonytalan

sorsáról már nem volt szabad egyáltalán beszélnünk: – Ez privát dolog – mondotta. A megbízása, hivatása azt parancsolja neki, hogy utolsó szempillantásig tartson ki gyülekezete maradéka mellett. Béres nem akar lenni. S ehhez még püspökétől azt az utasítást kapta, hogy a süllyedő hajó parancsnoki hidját ne hagyja el. Ilyen szavakkal adott kifejezést határozottságának, röviden, világosan, csüggedés nélkül.

Délután ott ültem a ház napos előcsarnokában és megpróbáltam olvasni. Vártuk óránként a parancsot az elvonulásra; csekély holmink becsomagolva készen állt. Egy fehérre lakkozott lécszertartó meg az üvegfalat, amely az előtért elválasztotta attól a helyigtől, amely egy orvos várószobájához hasonlított. Talán – nyugodt időkben – itt foglaltak helyet a gyülekezeti tagok, ha a lelkeszt fogadóóráján felkeresték.

És itt játszódott le egy olyan jelenet szemeim előtt, amely mindig a legmaradandóbb emlékeim közé fog tartozni.

Egy kerek nádasztalkánál három leány foglalt helyet, amint megtudtuk, maradéka egy elég tekintélyes konfirmandus seregnek. Karcosú növésű tizenöt évesek, fényes fekete hajjal, temperamentumos, sötét szemekkel. Igazi magyar lányok, sziporkázva az élettől. Szolid ruházatukról ítélve, jó házból való leányok lehetnek, akik talán csak a háború zivatarának közvetlen ideérkezésekor akartak a hídon át szüleikkel együtt menekülni.

Hallani csak keveset lehetett az elválasztó üvegfalon át, s magyarul sem tudtam. De azt láttam, hogy a kis csinos lelkészné odalépett, s az udvariasan felálló lányoknak kezet nyújtott. Mosolyogva, nyugodtan tette ezt, mintha mindenütt a legmélységesebb békesség lenne, és nem éppen a férjétől búcsúzza s a meghitt háztól, itt közvetlen közelünkben.

Milyen könnyen lehetett volna ebből – búcsúzás örökre.

Leült az asztalkához és bibliaórát tartott, bizonyára az utolsót e három hűséges fiatalnak. Először ide-oda fordulva beszélgettek, bizonyára kérdések és feleletek hangzottak el, olyan nyugodtan, mintha hozzá a templomtoronyból az estharangszó és nem a frontnak mindinkább növekvő dörgése lenne hallható. Azután a fiatalasszony beszélt egyedül. Mély komolyság volt az arcán, mely a beszédnél még szebbnek és gyermekibbnek tűnt. Igen, minél jobban elmerült az elbeszélésben, annál boldogabban ra-

gyogott egész lénye. Az óra végén fény áradt el vonásain, mely a többiekre is kiáradt, volt benne valami a megdicsőülésből. És akkor történt, hogy egy keresztforma árnyék a megosztott üvegfalból a négy ragyogó alakra vetődött, és mindegyiket érte a kereszt törzsének vagy a kereszt fájának árnyéka. Mintegy belülről áthetülve rajzolódtak ki mindnyájan a keresztfa árnyékából, anélkül hogy ezt maguk észrevették volna.

A lelkészné elhallgatott. Mind a négyen közös imádságba merültek, aztán énekeltek. Ez volt az egyetlen és utolsó, amit ebből a bibliaórából az üvegfalon át tisztán hallottam. De a látvány olyan volt, mint egy megragadó passióprédikáció – éppen számunkra is, akik ugyanolyan bizonytalan sors elé kellett hogy menjünk. Közvetlenül a borzalmak előtt – elrejtve a kereszt alatt.

Borúsán és esősen köszöntött be az új reggel. A front közelebb tombolt. Már a kilövéseket és a becsapódásokat is pontosan hallhattuk a tompa morajlások közepette, amelyek nem tudtak megszűnni. Az ablaktáblák csörömpöltek. Kilenc órakor előállt a katonakocsi, melynek át kellett vinnie a fiatalasszonyt a folyón. Néhány percig a lelkész egyedül maradt feleségével a gyülekezeti teremben, hogy búcsút vegyenek. Aztán mindketten együtt mentek komolyan és nyugodtan a kocsi felé, miközben a dolgozószoba nyitott ablakából felcsendült egy korál: „Bízd minden utad Óréa...” Az egyik segédlelkész játszotta a harmóniumon. Ez a dallam a szívemben mindjárt összekapcsolódott a tövissel koronázott főről szóló énekkel, s elkísérte a házaspárt búcsúútján. Egy erős kézszorítás, az utolsó búcsút intették – s a kocsi elkanyarodott a sarkon.

Ugyanakkor beporosodott motorkerékpáros hírnök fékezett a kapu előtt, és hozta a parancsot az elvonulásra.

Társam, aki néhány ember és kocsi fölött rendelkezett, hirtelen sugallatból azt javasolta a magyar lelkésznek, jót akarva gondolta el, bár telve volt veszélyes kísértéssel: néhány embere – így mondta ő – behatol a lelkész házába, és a lelkészt látszatra erőszakkal, megbilincsel kézzel a házból a kocsihoz hurcolná. A valóságban természetesen egy baráti gesztusról lenne szó, amely őt a feleségéhez vinné a nagyvárosba. A visszamaradott gyülekezeti tagoknak azt kellene mondani, hogy a lelkészt a németek elhurcolták. Sohasem vethetnék később a szemére, hogy elmene-

kült, vagy hogy megszegte a püspök utasítását. Tiszteletére legyen mondva a hű pásztornak, ezt az ajánlatot nem fogadta el, hanem elutasította.

A mi búcsúzásunkkor újra ott állt a lelkész a ház előtt, mint akkor, amikor érkeztünk. Bátran és erőteljesen nyújtott kezét. Két mély szembe tekintettem, és nem tudtam megszabadulni attól az érzéstől, hogy ezek a szemek a keresztre néztek, és ebből a nézésből merítették minden erőt a következőkre.